

AJASSA LIIKKUU

HIV-infektio haaste myös ammattiauttajille

*Psykologi Hannele Lahtinen on puolen-
toista vuoden ajan työskennellyt päätoimi-
sesti HIV-infektioon liittyvien kysymysten
parissa AIDS-tukikeskuksessa. Hän joutui
kohtaamaan tämän problematiikan jo ai-
kaisemmin toimiessaan SETA:n puhelin-
päivystäjien ja tukihenkilöiden työnohjaa-
jana.*

*Ihmisten AIDS-pelkoihin on Hannele
Lahtisen mielestä suhtauduttava vakavasti.
Virustartunnan saaneille on tärkeää, että
heillä on läheisiä ihmisiä, jotka voivat olla
tukena, ja että heidän oikeuksiaan ihmise-
nä kunnioitetaan. Terveystieteiden ja sosi-
aalihuollon työntekijöiden on asiantiedon li-
säksi saatava mahdollisuus myös HIV-
infektion herättämien tunteiden ja pelkojen
käsitteilyyn.*

*AIDS-tukikeskuksia toimii tällä hetkel-
lä Helsingissä, Kuopiossa, Oulussa, Tam-
pereella ja Turussa. Ne tarjoavat asiantun-
tevaa psykologista ja sosiaalista tukea henki-
löille, jotka pelkäävät tautia, ovat saaneet
virustartunnan tai sairastuneet tautiin, se-
kä heidän läheisilleen. Niissä on mahdolli-
suus sosiaalisesti ja psykologisesti turvalli-
seen vasta-ainetestaukseen. Lisäksi ne tie-
dottavat AIDS-ilmiöstä, järjestävät ennal-
ta ehkäisevää terveyskasvatusta, tarjoavat
koulutus- ja konsultaatiopalveluja ja suo-
rittavat psykososiaalista tutkimustyötä.*

*Tukikeskuksissa voi käydä nimeään il-
moittamatta, ja ne takaavat asiakkaan in-
timitteettisuojan kaikissa tilanteissa eivätkä
pidä asiakastaan mitään luetteloa. Pal-
velut ovat ilmaisia koulutuspalveluja lu-
kuun ottamatta.*

*Psykologi Hannele Lahtinen toimii
AIDS-tukikeskuksessa Helsingissä.*

**”Olet ensimmäinen,
jolle voin puhua”**

Miten sinä olet omassa työssäsi

Hannele Lahtinen korostaa sitä, että asiakkaille tai työntekijöille jaettava kirjallinen materiaali HIV-infektiosta, turvallisesta seksistä tai suojaumisesta työssä ei riitä, vaan sen hyödyntäminen edellyttää myös sellaista inhimillistä kontaktia, jossa sen sisältämästä tiedosta voidaan puhua. Lisäksi on välttämätöntä, että aineistossa käytetään kieltä, jota ihmiset ymmärtävät.

kohdannut sen problematiikan, jota HIV-infektio tuo ihmisten elämään?

— Enemmistö yhteydenotoista tukikeskukseen aiheutuu tartunnan pelosta. Tässä on joutunut huomaamaan sen, että vaikka yleistä informaatiota HIV-infektiosta on olemassa, niin ihmiset ovat aika huonosti sisäistäneet tätä tietoa, ja monet kokevat sen ristiriitaiseksi. Kun tartunnan pelko osuu omalle kohdalle, ihmisten näyttää olevan aika vaikeaa tämän tiedon varassa hahmottaa sitä, miten reaalinan tartunnan mahdollisuus heidän kohdallaan on.

— Selvästi on havaittavissa myös se, että ihmisillä on hirveän puuttelliset mahdollisuudet keskustella seksuaalisuuteen liittyvistä asioista omassa sosiaalisessa ympäristössään. Hyvin usein AIDS-tukikeskuksen

työntekijöihin yhteyttä ottava ihminen sanoo, että ”olet ensimmäinen ihminen, jolle minä voin puhua tästä asiasta”.

Entä sitten tartunnan saaneet, mitkä ovat heillä päälimmisiä kysymyksiä?

— Tietoisuus tartunnasta aiheuttaa eristäytyneisyyden tunnetta ja pelkoa. Tartunnan saaneita syyllistävä ilmapiiri saa aikaan itsesyrjintää, mikä yhä lisää eristäytyneisyyttä. Kysymys on usein siitä, miten voisi murtautua ulos eristäytyneisyydestä. Siinä ihminen tarvitsisi apua, mutta syrjityksi tuleminen pelko estää ihmisiä usein hakemasta sitä. Epäillään, säilyykö luottamuksellisuus.

Pelot ottava vakavasti

Mikä kokemus sinulla on siitä,

miten ihmiset reagoivat voimakkaasti tartunnan pelkoihin?

— Se vaihtelee aika paljon. Jotkut löytävät tiensä tänne jo pelkokriisin alkuvaiheessa. Liikaa on kuitenkin niitä tapauksia, joissa tartunnan pelko on jo aiheuttanut esimerkiksi vakavia perhekriisejä, psyykkisen tai somaattisen sairastamiskierteen, työkyvyttömyyttä tai eristäytymistä. Ihminen on ennen yhteydenottoa esimerkiksi saattanut jopa viikkoja elää itsemurha-ajatuksen kanssa ja olla hyvinkin lähellä sen toteuttamista.

— Rajuin esimerkki on eräs tartuntaa pelännyt nuori henkilö, joka ei puoleentoista vuoteen uskaltanut puhua asiasta kenellekään, katkaisi parisuhteensa, koska pelkäsi levittävänsä tartuntaa, ja tuhosi juomalla miltei kaiken omaisuutensa. Nuo puolitoista vuotta hän itse asiassa eli kuolemaa odottaen. Laukaiseva tekijä yhteydenottoon oli se, että häneltä lipsahti asia toiselle ihmiselle ja hän pelästyi sen mahdollisia seurauksia. Kolmen viikon työskentelyn jälkeen hänen elämäntilanteensa muuttui ratkaisevasti. Ei voida sanoa, että hänen pelkonsa olisi ollut täysin irrationaalinen, sillä hänellä oli ollut sellaista seksuaalikäyttäytymistä, johon liittyy tartuntariski.

— Usein kuulee ammatti-ihmisten arvioivan, että AIDS-pelon kourissa olevat ihmiset ovat sellaisia, jotka — jos he eivät pelkäisi AIDS:ia — olisivat joka tapauksessa jonkin muun syyn vuoksi masentuneita, työkyvyttömiä tai itsemurharisikissä.

AIDS:in pelko siis on tekijä, johon projisoidaan muita ongelmia.

— Aivan niin. Minun kokemukseni mukaan tämä koskee kuitenkin vain pientä osaa AIDS-peloista kärsiviä.

Sosiaaliset suhteet tärkeät

Entä sitten ihminen, joka on saanut tietää olevansa tartunnan kantaja, miten hän reagoi elämäntilanteensa muutokseen?

— Tilanne vaihtelee sen mukaan, millaiset sosiaaliset suhteet ihmisellä on, voiko hän kertoa asiasta läheisilleen ja onko hänellä sellaisia läheisiä ihmisiä, jotka voivat olla tukena.

— Tukikeskuksessa meillä on sellaisia kokemuksia, että tartunnan saaneella on saattanut olla vuoden-

mittainen eristäytymisjakso, ennen kuin hän on lähtenyt etsimään tukea. Moni ihminen kamppailee mielessään sen kanssa, toimiako niin, että tietoisesti kohtaa tämän asian ja pyrkii elämään sen kanssa, vai yritetäänkö torjua sen ja pitää mahdollisimman paljon poissa mielestä.

Miten ihminen pyrkii torjumaan tietoisuutta tartunnasta? Työnarkomanialla, heittäytymällä uskonnolliseen liikkeeseen, pitkällä ryyppyputkella vai miten?

— Kokemuksia on monenlaisia. Jonkun kohdalla se on sitä, että jatketaan elämää niin kuin ennenkin, tehdään työtä ja muita asioita niin kuin ennenkin on tehty, yritetään täyttää päivät kaikilla muilla toimilla niin, että asia olisi mahdollisimman vähän esillä. Tällaisessa elämänsenteeissa ei sinänsä ole mitään negatiivista, jos se ei estä hakemasta tarvittavaa tietoa tai tukea.

— Joillakin alkoholin käyttö saattaa lisääntyä joksikin aikaa, etenkin silloin, jos alkoholi on aikaisemmin tuntuvassa määrin liittynyt elämäntapaan.

— Virustartunta on kuitenkin sellainen asia, joka olisi kohdattava ja käsiteltävä. Ihmisellä on myös hiljaiset hetkensä, ja silloin se saattaa tulla esiin nimettömänä ahdistuksena, joka vaatii itselleen käsittelyä.

Uskaltaako tartuntaa pelkäävä tai tartunnan saanut kertoa ongelmien todellisen syyn ammattiauttajalle, jos hän kääntyy ahdistuneisuuden tai alkoholin riskikäytön vuoksi tämän puoleen?

— En tiedä, kuinka pätevä olen arvioimaan tätä. Tiedossa on, että esimerkiksi monet homoseksuaaliset ihmiset, joilla alkoholin riskikäyttö liittyy siihen, että he eivät ole hyväksyneet seksuaalista suuntautumistaan tai elävät hyvin korostettua, pelkoa ja epävarmuutta aiheuttavaa kaksoiselämää, piilottavat useinkin ammattiauttajalta ongelman todellisen syyn.

— Meillä on nimenomaan tartuntaa pelkäävien ihmisten kohdalla sellaisia kokemuksia, että kun he ovat ahdistuneisuuden, juomisen tai muun ongelman vuoksi olleet teemisissä lääkäreiden, mielenterveys-työntekijöiden tai päihdetyöntekijöiden kanssa, he eivät aina ole tuoneet esille ongelman taustalla olevaa syy-

tä. Olisi kovin tärkeää, että me työntekijöinä herkistyisimme kuulemaan myös näitä asioita.

Huumeiden käyttäjillä ongelmia paluussa Suomeen

Suomi on suomensisäisten huumeiden käytön suhteen muita pohjoismaita paremmassa asemassa. Onko tukikeskus kohdannut huumeiden käyttöön liittyvän HIV-ongelman?

— On kohdannut ja aika vaikeanakin. Meillä sanotaan kauniisti, että Suomi kyllä huolehtii omista kansalaisistaan ja tuntee heistä vastuunsa, mutta oman kokemukseni perusteella minussa on herännyt kyllä epäluottamusta sitä kohtaan, että asia myös käytännössä olisi näin.

Tarkoitat siis viranomaisten suhtautumista virustartunnan saaneisiin narkomaaneihin.

— Aivan. Suomalaiset narkomaanit oleskelevat hyvin paljon muiden pohjoismaiden suurkaupungeissa. Kun ihminen haluaisi palata Suomeen, ja hänen pitäisi hoitaa tämän edellyttämät käytännön järjestelyt, niin kyllä siinä on esiintynyt aika-moisia hankaluuksia ja myös törmännyt haluttomuuteen ja kyvyttömyyteen.

Pelkkä asiatieto ei riitä

AIDS-tukikeskus antaa aika paljon koulutusta ja konsultaatioapua terveydenhoidon ja sosiaalihuollon työntekijöille. Mitkä kokemuksesi ovat tästä työstä?

— Koulutustilanteessa on toistuvasti tullut esille se, että työntekijät kyllä ovat saaneet asiatietoa, mutta työyhteisössä on usein aika puuttelliset mahdollisuudet käsitellä asiaa syvemmin ja puhua siitä, millaisia tunteita ja pelkoja se itse kussakin herättää.

— Olen havainnut, kuinka tärkeää on päästä puhumaan myös siitä, mitä HIV-infektioon liittyvä problematiikka merkitsee ihmiselle työntekijänä, yksilönä ja myös seksuaalisena olentona. Tämän tason saavuttaminen on tärkeä edellytys sille, että ammattihenkilökunta voi sisäistää saatavilla olevan tiedon ja motivoitua katsomaan asiaa inhimilliseltä kannalta syvällisemmin.

Mitä terveisiä lähettäisit terveys- ja sosiaalialan työntekijöiden koulutuksesta ja erilaisten työyksiköiden työskentelyedellytysten luomisesta vastaaville — ja tietysti myös itse työntekijöille?

— Se onkin iso kysymys. Meille kenttätöntekijöille HIV-problematiikka voi olla siinä mielessä voimavara, että se tuo etemme sen tosiasiaksi, että meidän pitäisi kehittyä kyvyissämme kohdata seksuaalisuus sen monissa ilmenemismuodoissa. Tällaisen kehittymishaasteen asettaminen on ammatillisesti ja eettisesti välttämätöntä.

— Kenttätöntekijöillä on oikeus kuunnella omia tuntemuksiaan ja vaatia, että heille luodaan työyhteisössä mahdollisuus niiden käsittelemiseen. Tartunnan pelko on asia, jota ei voida ohittaa, ja sitä käsiteltäessä on muistettava sekä ihmisten oman seksuaalisuuden taso että työsuojelullinen taso.

— Koulutuksesta vastaaville ja työnjohtotehtävissä toimiville sanoin, etteivät he voi pestä tässä asiassa käsiään vain jakamalla kirjallista informaatiota ja pitämällä silloin tällöin suuria luentotilaisuuksia. Pitää ymmärtää, että valmiuksien kehittämiseksi tarvitaan myös toisenlaista työskentelyä, pienemmissä ryhmissä tapahtuvaa asenteiden, tunteiden ja pelkojen käsitteilyä sekä työnohjauksen järjestämistä.

— Koko työyhteisö on vastuussa siitä, että vaikeiden, paljon voimia vaativien ongelmien kanssa tekemisissä olevat työntekijät pysyvät työkuuntoisina.

Jorma Hentilä

"Se ny erinomasta kansanvalistamista on"

Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.): Kansa liikkeessä. Vaasa: Kirjayhtymä, 1987, 303 sivua, kuvitettu

Stenius, Henrik: Frivilligt, jämlikt, samfällt. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början. Helsingfors 1987, 389 sivua

Tutkijat liikkeellä

Artikkelikokoelma suomalaisista kansanliikkeistä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa on laadittu Suomen Akatemian tutkimushankkeen "Kansalaisten järjestäytyminen Suomessa 1820—1920" aloitteesta. Taustalla voi nähdä paitsi kymmenkunta vuotta sitten päättyneen ruotsalaisen projektin kansanliikkeistä myös yhteispohjoismaisen samanaiheisen hankkeen. Hauskaa on myös tätä kirjaa lukiessa poimia hyllystä esille taannoinen (1977) artikkelikokoelma "Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena", jossa eräät "Kansa liikkeessä" -teoksen keskeiset kirjoittajat olivat jo mukana. Käsillä oleva kokoelma on kuitenkin toteutukseltaan yhtenäisempi.

Yhteensä 15 kirjoittajaa on yhdessä ja erikseen laatinut 15 eripituista artikkelia eri kansanliikkeistä. Varsinaisten artikkeleiden lisäksi kirja on maustettu kahdeksalla pienoisartikkelilla, joista huomattavan osan on laatinut Kerstin Smeds, joka on myös kirjan kuvatoimittaja. Pienoisartikkeleita ei valitettavasti ole varustettu lähdeviitteillä, ja varsinaisten artikkeleidenkin kohdalla käytetyistä lähteistä on kerrottu kovin säästeliäästi. Menettelyä voi perustella sillä, että useat kirjoittajista ovat äskettäin julkaisseet tai ovat juuri julkaisemassa laajempia töitä käsittelemistään aiheista. Teoksen kuvatestit ovat tavallista laajempia ja usein sangen informatiivisia.

"Kansa liikkeessä" ei ole mikä tahansa artikkelikokoelma, vaan huolellisesti toimitettu, pitkälle mietityn ohjelmallisen idean varaan rakennet-

tu tyylikäs kokonaisuus. Kirjoittajilla on ollut kunnianhimoa ja hanketta tukeneella Osuuspankkien Keskuspankilla ymmärrystä. Samaa ei voi sanoa kustantajasta, Kirjayhtymästä, sillä teoksen painojäljen — tai sen puuttumisen — ja pyydetyn hinnan suhde herättää kiusallisia tunteita.

Kansalaisuus ja luokka

"Kansa liikkeessä" on poikkeavalta tavalla tehtyä aate- ja poliittista historiaa. Kyse ei ole aatteiden itseliikunnasta, eikä poliittista toimintaakaan rajoiteta tällä kertaa vain valtiollisiin ilmiöihin. Tarkastelun kohteeksi on otettu ns. kansalaisyhteiskunta, valtiollisen toiminnan ulkopuolinen, pääasiassa ei-taloudellinen, julkinen kansalaistoiminta ja sen piirissä toimineet järjestäytyneet kansanliikkeet. Kun sääty-yhteiskunta muuttui moderniksi porvarilliseksi yhteiskunnaksi, kehittyi myös kansalaisuuden käsite saaden uuden sisällön. Valtio antoi, tai joutui antamaan, kansalaisille mahdollisuuden vapaaseen, kansalaisten muodolliseen tasa-arvoisuuteen perustuvaan vapaaehtoiseen järjestäytymiseen valtion välittömän kontrollin ulkopuolella, kansalaisyhteiskunnassa. Suomessa tämä muutos tapahtui 1800-luvun jälkipuoliskolla.

Kansanliikkeet eivät olleet vain kansalaistoimintaa, vaan myös osa kansallisuusaatteen toteutumisesta, osa kansakunnan muodostumisen prosessista. Suomen merkittävimmät kansanliikkeet — näin teos väittää — liittyivät suomalaisuusliikkeeseen, fennomaniaan, jolle Suomen asema Venäjän keisarikunnan autonomisena osana antoi erityisen leiman. Kansallisuusliike ei meillä ollut radikaalia, vaan pikemminkin konservatiivista, holhoavaa. Eikä se ollut edes suhteessa Venäjään vapautusliikettä, vaan suuntautui kärkevimmillään pikemminkin "vieraaseen" yläluokkaan, ruotsinkieliseen hallitsevaan eliittiin.

Joukkoliikkeellä oli kuitenkin oma, aatteista ja ohjelmista jossain määrin riippumaton logiikkansa. Luokka tunkeutui kansallisuuden läpi. Fennomiaanisen "holhousliikkeen" mobilisoimat kansanjoukot pystyivät organisoitumaan myös omia etujaan ajaviksi liikkeiksi (teoksessa esimerk-